

JEAN SASSON

Afganu moteris
ieško pagrobto
sūnaus

*Iš meilės
Sūnui*

Alma littera

Prologas

Afganistane mergaitės gali svajoti, bet išsipildo tik berniukų svajonės. Berniukai yra pasaulio, kuriame gyvena, šeimininkai, o mergaitės iš esmės tėra tarnaitės, priverstos įsiteikti šeimos vyrams. Afganistane berniukai turi būti šiurkštūs moterims, bet vis tiek mano širdis pritvinko gailėsčio, kai žiūrėjau į mažas mergaites, droviai traukiančias į Šare-i-Nau mokyklą. Ten jos pradės lankyti pirmą ikimokyklinę klasę.

Ištiesinau pečius, išpūčiau krūtinę ir patenkinta savimi nusitempiau mamą už rankos pro baikščias būtybes, apsuptas vyresnių seserų ar motinų.

Supratau, koks svarbus šis metas, mat viskas, ką vilkėjau ir kuo avėjau, buvo naujutėliai: nuo baltų marškinų iki pilkų šortų ir net juodų nevarstomų batų. Nuleidau akis dar kartą įsitikinti, kad jie vis dar žvilga ir neapsinešė Kabulo dulkėmis. Žvilgėjo taip įspūdingai, kad beveik mačiau juose savo atspindį. Buvau apsirengusi brangiais apdarais, nes Afganistano šeimos nepagalės paskutinio pulio*, kad sūnūs gautų visa, kas geriausia. Tiesa, mūsų šeimoje tokių aukų nereikėjo, nes pinigų mums nestigo.

Ėjo 1966-ieji, man buvo penkeri. Atėjus lytinės brandos amžiui afganų berniukai yra atskiriami nuo mergaičių, bet ma-

* Pulis – Afganistano piniginis vienetas, viena šimtoji afganio dalis. (*Čia ir toliau pastabos vertėjo.*)

žesniems bendrauti su jomis leidžiama. Taigi sėdėsiu vienoje klasėje su bendraamžėmis mergaitėmis, nors į mane, berniuką, visi žiūrės kaip į svarbesnį už jas.

Suėjome į klasę. Motina ir aš pasirinkome staliuką ir kėdę ten, kur spietėsi visi berniukai. Motina pasilenkė pakštelėti man į skruostą, bet aš atsitraukiau: jaučiausi kaip tikras suaugusysis ir toks viešas jausmų rodymas man kėlė panieką. Motina paglostė man galvą: pirštais palietė ką tik nuskustą, kaip ir dera mažam berniukui, pakaušį. Paskutinį kartą įdėmiai žvilgtelėjo ir nenoromis paliko vienintelį sūnų Jusifą Agą Chailį. Tai buvo laimingiausia akimirka mano, mažylio, gyvenime, nes supratau pradėdas tapti vyru – visados to troškau.

Apsidairiau po klasę. Mergaitės rinkosi vienoje pusėje, berniukai kitoje. Neįpratusios būti be motinų nulenkusios galvutės mažos mergaitės atrodė paralyžiuotos nerimo, o berniukai sėdėjo tiesiai, kupini pasitikėjimo savimi. Dirstelėjau į tarpduryje vis dar lūkuriuojančią motiną ir paskubomis santūriai linktelėjau.

Prisimenu, pirmais mokyklos mėnesiais žaisdavau ir parodžiau esantis drąsiausias iš berniukų. Stropiai ruošdavausi pamokoms, nes iš berniukų daug tikimasi. Dienos mokykloje buvo visos panašios kaip du vandens lašai, kol vieną baisų rytą mano sena auklė, kurią visi vadinome Muma, nepagalvojusi aprenge mane sunkiai atsegamais šortais.

Dabar galiu atleisti auklei Mumai už šią lemtingą klaidą, nes buvo tokia sena, kad jos plaukai baltavo kaip sniegas kalnuose, nors kartais dažydavosi juos chna. Ji buvo iš Panšero – Afganistano krašto, kur, pasak gandų, moterims pieno pagamina daugiau, negu reikia jų kūdikiams. Dėl to daug apsišvietusių afganių samdo moteris iš Panšero žindyvėmis. Muma daug metų buvo žindyvė mano motinos šeimoje. Kai motina pastojo pirmą

kartą, mano senelė Hasen atsiuntė Mumą ja rūpintis. Vos gimus mano seseriai Nadiai, paaiškėjo, kad Muma seniai nebeturi pieno, bet mano mama vis tiek laikė ištikimąją auklę prie savęs.

Vėliau tą rytą, kai mane prispyrė gamtinis reikalas, pamaniau, kad maži mano pirštai neįstengia atsegti sagties. Tarnautojas, paskirtas palaikyti tvarką berniukų tualete, pasisiūlė man padėti, bet aš nenorėjau atskleisti jam vienos paslapties, todėl jį atstūmiau. Deja, netrukus patyriau neveltį, nes kilo pavojus prišlapinti drabužius. Įprastas pasitikėjimas savimi dingo ir iš nerimo ėmiau raudoti. Tada tarnautojas griebė mane už rankos ir parvedė į klasę. Kai mokytoja pasilenkė norėdama padėti, atšokau į šalį stengdamasis išsisukti nuo įkyrių jos rankų.

Iš to baisaus sielvarto ėmiau raudoti dar garsiau. Tada suglumusi mokytoja liepė tarnautojui rasti vyresniąją mano seserį Nadią. Ši įpuolė į klasę ir atsegė mano trumpakelnių juosmenį. Mano sesuo turbūt nemastė, nes, užuot taip ir palikusi, nusmaukė man šortus visos klasės akivaizdoje.

Visi mokiniai aiktelėjo.

Sulaikiusi kvapą pažiūrėjau žemyn. Mano paslaptis buvo atskleista. Jusifas Chailis – ne berniukas! Jusifas Chailis – mergaitė!

Siaubo apimta užsitraukiau trumpakelnes ir išbėgau iš klasės į berniukų tualetą ir ten pagaliau nusišlapinau. Paskui tūnojau mokyklos koridoriuje tokia susigėdusi, kad negalėjau pažvelgti į akis mokytojai ar savo bendraklasiams, bet netrukus man buvo liepta grįžti į klasę. Man įėjus visi draugai suglumusiais veidais atvirai į mane spoksojo. Išgirdau, kad kai kurie kikena, tad nuskubėjau į savo vietą ir sėdėjau nulenkusi galvą. Staiga tapau panaši į mergaites, kurias taip niekinau. Vos per kelias akimirkas iš populiaraus berniuko tapau niekinga mergiote.

Mano mokytoja buvo gera ir nepasakė nė žodžio apie tai, kad klasėje staiga atsirado dar viena mokinė. Žeminanti diena

pagaliau baigėsi. Išbėgau iš mokyklos ir nekantriai ėmiau laukti, kol pasirodys mano auklė. Troškau parsinešti savo gėdą namo.

Mūsų šeimos namai Šare-i-Nau rajone buvo taip arti mokyklos, kad Muma rytais pėsčiomis vesdavo mane į mokyklą ir po pamokų ateidavo manęs pasiimti. Su palengvėjimu atsidusau pamačiusi artinantį pažįstamą figūrą, bet tada mano mokytoja priėjusi su ja pasisveikino ir nusivedė į mokyklos direktorės kabinetą. Nusiminusi į jas žiūrėjau. Visa išraudau, širdis tankiai plakė.

Kaip man trūko motinos! Ji buvo išvykusi iš šalies dėl ligos. Tuo metu dauguma išsilavinusių, gerų ryšių turinčių afganų gydytis vykdavo svetur. Mano tėtis buvo išsivežęs mamą į Maskvą dėl skydliaukės sutrikimo. Mama buvo tokia gudri ir narsi, kad jai būtų pavykę įtikinti mokyklos direktorę, jog įvyko keistas nesusipratimas: jauniausias jos vaikas išties berniukas. Tačiau žinojau, kad vargšei auklei tikrai neužteks drąsos pasipriešinti autoritetui. Nulenkiau galvą. Auklė viską papasakos mano mokytojams, paaiškins, kodėl garsaus Afganistano paštūno Adžabo Chailio dukra apsimetė berniuku.

Susitikimas klostėsi taip, kaip aš ir bijojau. Mokyklos direktorė netruko išgirsti mano gyvenimo istoriją: aš taip troškau būti berniuku, kad visą gyvenimą vaidinau šį vaidmenį; nieku gyvu nežaisdavau su mergaitėmis ir supykdavau, jeigu kas nors nesutikdavo pripažinti, kad esu berniukas.

Direktorė nusiuntė vieną mokytoją mane surasti. Man suvirpo širdis, kai ji pasakė man, kad visi mokyklos mokytojai laukia norėdami mane pamatyti. Visa drebėjau. Spėjau, kad būsiu nubauta už tokią melagystę – didesnio pažeminimo nesugalvosi. Nustebau, kai durims atsidarius pamačiau daugybę į mane žiūrinčių veidų: visi šypsojosi. Su palengvėjimu atsikvėpiau. Nejaugi Muma įrodė jiems neįmanoma: kad iš tiesų esu berniukas ir kad tai, kas šiandien įvyko, buvo tik siaubingas nesusipratimas?

Geroji direktorė švelniai patapšnojo man per pečius ir nusi-vedusi į kabineto priekį pranešė:

– Tai itin ypatinga diena mums visiems. Nuo šiandien šis mažas mokinys Jusifas oficialiai tampa Mariam.

Ji kerimai nusišypsojo susirinkusiems.

– Prašau leisti man pristatyti jums Mariam Chail.

Buvau tokia priblokšta, kad netekau žado. Suglumusi pasikasiau skustą viršugalvį. Visi mokytojai atrodė baisiausiai pralinksmėję; vienas po kito jie ėmė mane sveikinti. Paskui direktorė įteikė man mergaitės uniformą tardama:

– Mariam, esi įstabiausia mergaitė, visais atžvilgiais ypatinga gražuolė.

Apstulbau, kai į kabinetą įėjo dar viena mokytoja ir įteikė man didžiulę puokštę ryškiaspalvių gėlių. Direktorė net pasikvietė mokyklos fotografą; šis labai ilgai krapštėsi, kol pagaliau padarė oficialią nuotrauką. Nors visi tie mokytojai buvo man labai geri ir nuoširdžiai džiaugėsi, iš sielvarto tiesiog apdujau. Žvilgtelėjau į apdarus savo rankose. Dabar turėsiu vilkėti uniformą, kurios taip nekenčiau: nykią juodą suknelę žemiau kelių nukarusiais padurkais, mėvėti juodas kojines ir ryšėti baltą kaklaskarę. Berniukai galėjo rengtis bet koku šortų, kelnių ir švairių marškinių deriniu, tačiau mokyklos valdžia reikalavo, kad mergaitės dėvėtų uniformą. Todėl negalėdavome nevaržomai žaisti, važinėti dviračiu ar riedučiais, nes jeigu mergaitė nukristų ir pasimatytų jos kojos ar kelnaitės, kiltų skandalas.

Vėl išvydau prieš save niūrią afganės ateities šmėklą. Dabar iš manęs visi tikėtis, kad pataikysiu berniukams, o šie bus visų dėmesio centre. Jiems bus siūlomos įdomios disciplinos, o aš su kitomis mergaitėmis būsime nustumtos į šalį ir mokysimės tiesiai dygsniuoti ar ruošti didžiules vaišes šeimos vyrams. Netrukus prasidės mėnesinės ir veidrodyje pamatysiu subrendusį

veidą. Paskui paliksiu šeimą, nes nutekėsiu į svetimus namus ir tapsiu savo vyro motinos tarnaitė.

Man taip ir neištarus nė žodžio, labai tyli Muma mane išsivedė iš kabineto. Apėmė tokia baisi neviltis, kad kojas vilkte vilkau. Tikrai jaučiausi nugyvenusi paskutinę laimingą gyvenimo dieną. Mėgavausi kiekviena gyvenimo Jusifo kailyje akimirka. Visai netroškau būti Mariam, nes ne vienus metus girdėjau daugybę giminaičių su nusivylimu kalbant apie mano lytį.

Buvau antra savo tėvų Adžabo Chailio ir Šarifos Hasen dukra bei paskutinis jų vaikas. Gimus mano seseriai Nadiai, giminaičiai ir draugai be galo troško, kad antras vaikas būtų sūnus, nes Afganistane pagarbos nesulauks jokia motina nė joks tėvas, į pasaulį paleidžiantys vien dukras. Taigi daug ką nuvyliu nuo tos akimirkos, kai pirmą kartą visiems pasirodžiau ir paleidau kakarinę. Nors buvau ne berniukas, kurio jie troško, sukėliau nemažą jaudulį, nes į šį pasaulį įžengiau išpūdingai.

Gimiau penktadienio, 1960 metų gruodžio 16-osios, naktį. Tą dieną motina paskutinį kartą tikrinosi pas gydytojus dėl nėštumo. Motina pasakė gydytojui besijaučianti taip nemaloniai, kad neabejojanti, jog antras jos vaikas gims greitai. Gydytojas nesutiko ir patarė jai nusiraminti: jo, tų dalykų žinovo, nuomone, kūdikis gims ne anksčiau kaip po dešimt dienų. Įrodžiau, kad jis klydo, vos po kelių valandų, kai pažadinau motiną prasiėdėjus nakčiai. Buvau pasiruošusi lįsti iš įščių lauk, jau pasirengusi sukelti šiek tiek maišaties šiame pasaulyje.

Žiemos Afganistane ilgos ir bjaurios. Tą gruodžio naktį sniego gatvėse jau buvo priversta per gerą sprindį, bet vis dar snigo. Mano motina turėjo gimdyti ligoninėje, tad reikėjo transporto priemonės. Tuo metu, kai gimiau, retuose afganų namuose buvo telefonas, tad mano tėvui teko lėkti į pagrindinę gatvę ir

skambinti iš taksofono. Jis paskambino į greitosios pagalbos stotį ir pasakė:

– Atvažiuokit greičiau! Reikia vežti mano žmoną į ligoninę!

Tačiau Afganistane niekas nedaroma greitai, tad vargšui mano tėvui sningant teko laukti mažiausiai dvi valandas sutar-toje vietoje, kad galėtų parodyti greitosios vairuotojui kelią iki pat mūsų lauko durų. Kol jis taip ilgai laukė, motiną kamavo vis stiprėjantys gimdymo skausmai. Norėdamos ją nuraminti, auklė Muma ir senelė Majana Chail, su mumis gyvenanti mano tėvo motina, pakaitomis trynė jai nugarą. Galiausiai trys moterys išgirdo automobilio sireną ir senelė rūpestingai apmuturiavo mamą storu paltu. Jiedvi išskubėjo į priėmimą laukti.

Prasidėjus itin stipriems sąrėmiams mama susmuko ant viršutinio priėmimo laipto. Tada aš ir išėjau laukan. Laimė, Muma buvo gabi kūdikių gaudytoja. Ji prišoko ir sugriebė mane, kai išlindau, nes ant tų aukštų laiptų aš skriste išskridau. Gal tas ledinis oras padarė mane budresnę už daugumą naujagimių, nes vėliau Muma man sakė, kad nuo pirmos akimirkos mano akys skaisčiai žibėjo ir buvau labai nekantri.

Man pasakojo, kad nuo pat pradžios buvau užsispyrusi, sunkiai auklėjama duktė, o ne lipšni ir paklusni, kokios turi būti mergaitės musulmonės. Gal mano nusiteikimas atsirado todėl, kad kaskart, kai mūsų šeima susirinkdavo ko nors švęsti, tetos, dėdės, pusbroliai ir pusseserės pasitikdavo mane tokiais nuširdžiais komentarais: „Kaip gaila, kad ji ne berniukas!“ Nors mano tėvai buvo šiuolaikiškesni ir išmintingesni negu dauguma kitų ir į tas kandžias pastabas atšaudavo: „Bet Mariam ir yra mūsų berniukas!“, mano požiūris į mergaites buvo iškreiptas visiems laikams.

Ėmiau gailėtis savo lyties, o vėliau pykti, kad nesu berniukas, kuriuo norėjau būti. Baisiausiai nekenčiau esanti mergaitė,

todėl ėmiau kvailai manyti vien valios pastangomis galinti tapti berniuku. Atsisakydavau bendrauti su bendraamžėmis mergaitėmis ir žaisdavau su pusbroliais ar netoliese gyvenančiais berniūkščiais. Tėvai mane palaikė: leido ne tik rengtis kaip berniukui, bet ir trumpai kirptis tankius plaukus, o vėliau neprieštaravo, kai užsispyriau nusiskusti galvą. Rinkau žaislinius automobilius, o metams bėgant įgudau laidyti aitvarus – tai mėgstamas afganų berniukų hobis. Be to, važinėdavausi riedlente ir berniukišku dviračiu. Jaučiausi niekuo nenusileidžianti jokiam berniukui.

Man taip gerai sekėsi slėpti savo lytį, kad netrukus beveik visi kaimynai ir mano šeimos nariai, rodos, užmiršo, jog esu ne tas, kuo apsimetu esanti. Kvailai maniau galėsianti vaidinti ir toliau, bet netrukau skaudžiai pajusti tikrovę, kai sesuo nepagalvojusi atskleidė mano paslaptį. Mokykla tapo svarbiausia mano pasaulėlio dalimi, bet aš niekada nebebūsiu laikoma berniuku tokioje svarbioje arenoje už namų ir savo gyvenamojo rajono ribų.

Tuo metu abu tėvai buvo išvykę iš Afganistano – reikėjo gydytojų pagalbos mano motinai. Nesilioviau nerimauti dėl mamos, o po to, kas tądien nutiko, ilgėjausi jų dar labiau. Mano tėvai buvo nuostabiai pažangūs ir tuo labai skyrėsi nuo daugumos suaugusių afganų. Troškau, kad jie įsikištų ir stebuklingai sutvarkytų šį reikalą. Abu buvo labai apsišvietę ir lengvai priimdavo naujas idėjas, be to, beprotiškai mane mylėjo ir retai nepalaikydavo ekscentriškai besielgiančios jaunėlės dukros. Tikėjau, kad tėvai gali apsaugoti mane nuo lemties; aišku, buvau per maža, kad iki galo suvokčiau, ką reiškia būti moterimi Afganistane. Dar nežinojau, kad net padišacho žmona gali būti nužudyta, jeigu staiga to įsigeistų pats sutuoktinis, jos tėvas, brolis ar pusbrolis. Jeigu taip atsitiktų, niekas nestotų jos ginti.

Visi priims bet kokį jos šeimos pateiktą neįtikimą pasiteisinimą, nes jeigu vyras jaučia turįs nužudyti kurią nors savo šeimos moterį, visi manys, kad dėl to kalta ji pati. Kils vienintelis klausimas: „Kokią nuodėmę ji padarė, kad vargšas giminaitis turėjo ją nužudyti?“

Pamačiusi mūsų namo apybrėžas paspartinau žingsnį. Labiausiai dabar norėjau įsisprausti į kokį kamputį.

Tuo metu dar nežinojau, kad gyvename prašmatniausiame Afganistano sostinės Kabulo rajone. Tai senas, daugiau kaip trijų tūkstantmečių miestas, įsikūręs vaizdinguose Hindukušo kalnuose abiejuose Kabulo upės krantuose. Mano jaunystėje miestas buvo ekonominis ir kultūrinis šiaurrytinės šalies dalies centras. Kabulas tais laikais buvo gražus miestas ir kiekvienas moksleivis atmintinai mokėjo jo grožį aukštinančius eilėraščius. Populiariausias jų – persų poeto Saibio Tabrizio „Kabulas“.

Kabulas

Gražusis Kabulo miestas pasipuošęs nelygiu kalnų apdaru,
panašiu į blakstienas jo dyglių pavydi net rožė.
Pustomos Kabulo dirvos dulkės kiek graužia man akis.
Bet aš myliu Kabulą, nes iš jo dulkių randasi žinojimas ir meilė.
Giedu ditirambus spindintiems jo vandenims,
ryškiaspalvėms gėlėms ir jo medžių grožiui.
Vyrams Kabulas geriau negu rojus, nes jo kalnai
priartina juos prie dangaus džiaugsmų.
Kiekviena Kabulo gatvė džiugina akį.
Egipto vilkstinės eina vingiuotomis turgų gatvelėmis.
Šimtai gražių saulių slepiasi už jo sienų.
Niekas nesuskaičiuos, kiek mėnulių ant jo stogų.
Rytinis Kabulo juokas toks pat džiugus kaip gėlės,

o tamsios naktys spindi nelyginant gražūs plaukai.

Melodingos Kabulo lakštingalos čiulba su liepsna trelėse.

Joms iš gerklių sklinda į degančius lapus panašios ugningos dainos.

Kabului pavydi net rojus.

Tais laikais Kabulas atrodė nuostabus visiems; niekas nė neįsivaizdavo šiurpių pražūtingų karų, tykančių tamsioje mano tėvynės ateityje. Jie beveik visus miesto pastatus pavėrs dulkėmis.

Nors gyvenome prabangiame rajone, mūsų šeimos namas nebuvo įmantrus – kuklus vieno aukšto pastatas su dviem svetainėmis ir nedidele, bet gerai įrengta virtuve. Didžiausias namo kambarys buvo mano tėvų miegamasis, toks erdvus, kad jame išsitemko keturios lovos. Mudvi su Nadia miegodavome viename kampe pastatytose amerikietiškos standartinio dydžio lovose, didesnės mūsų tėvų lovos stovėjo kambario gale. Gražiausia iš keturių buvo tėčio lova iš vientiso brangaus medžio. Ją dovanojo britų generolas, kadaisė gyvenęs Afganistane. Prie tėvo lovos dar stovėjo puošniai išraižytas staliukas – Indijos maharadžos dovana. Mano tėvynėje mediena visais laikais buvo vertinama, nes didžiojoje Afganistano dalyje medžių yra gana mažai.

Prisimenu, kaip man patikdavo įsprūsti į mamos lovą, kelias valandas pamiegoti, paskui, nebenustygstant vienoje vietoje, iš jos išlipti, atsigulti į tėčio lovą ir numigti dar kelias valandas. Kokie nekalti, malonūs laikai! Antrame, mažyčiame miegamajame miegodavo senelė Majana, bet ji buvo liūdna vienišė ir matydavome ją retai.

Kai mudvi su Muma buvome bejeinančios į kiemą priešais namą, pastebėjau nuleista galva vaikštinėjančią, mintyse paskendusią senelę. Sulėtinau žingsnį, stvėriau Mumą už rankos ir patraukiau atgal. Senelė buvo maloni, nors prie žaizdos dėk, bet

tą dieną mažiausiai norėjau matyti ją, nes joks kitas mano kada nors pažinotas žmogus neveikė taip slegiamai kaip jinai. Kartą tėtis sakė, girdi, visas per gyvenimą patirtas sielvartas pavertė jos veidą amžino liūdesio kauke.

Ir toliau ėjau vėžlio žingsniu, vildamasi, kad ji dings į savo kambarėlį, savo mažąjį uostą, iš kurio retai išeidavo. Tą akimirką ji pakėlė akis ir mane pamatė, bet jos akys liko be išraiškos, lūpos neprisiskyrė šypsenai. Tačiau tąsyk aš irgi jai nenusišypsojau. Tą siaubingą dieną visai nenorėjau, kad kas nors man primintų, jog jos praeitis gali tapti mano ateitimi.

Šeimos legenda bylojo, kad senelė Majana kadaise buvo viena gražiausių šalies merginų. Tačiau, kaip ir kiekvienos afganės, net neprilygstamas grožis negalėjo išgelbėti jos nuo blogio, slypinčio mano tėvynėje.